

ЗВУЧНІ ТЕКСТИ ЗМІ У ФОНОСТИЛІСТИЧНОМУ ВАРІЮВАННІ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (38) 2017.

УДК 811.112.2'342:659.3

Фрумкіна А.Л. Звучні тексти ЗМІ у фоностилістичному варіюванні; 13 стор.; бібліографічних джерел – 22; мова – українська.

Анотація. Статтю присвячено проблемі вивчення варіативності звучного мовлення в сучасному федеративно-німецькому теледискурсі в умовах фоностилістичного варіювання на матеріалі підготовленого читання та підготовленого мовлення дикторів, а також модераторів суспільно-правового телебачення Німеччини (канали ARD, ZDF, DW-tv). У статті наведено авторську фоностилістичну класифікацію рівнів, розроблену на основі кодифікованої норми з огляду на неоднозначність правил функціонування глотального присуту.

Ключові слова: функціональний стиль, варіативність, дискурс, підготовлене читання, підготовлене мовлення, диктор, модератор.

У XXI столітті все більше дослідників схиляються до виділення медіа/теледискурсу в окремий вид мовлення та визначення його як самостійного мовного стилю, адже диктори та модератори прагнуть зберегти приписи кодифікацій, вводючи при цьому норми розмовної мови, які наближають їх до глядача. Цей самостійний стиль повинен, з одного боку, орієнтуватися на орфоепією, а з іншого – включати елементи розмовної мови. Персуазивний вплив медіадискурсу на повсякденну мову не підлягає сумніву, адже все, що вживається в розкутому побутовому мовленні, зараз допускається в сферу масмедіа. Незважаючи на це, було б неправильно вважати, що усні засоби масової комунікації диктують норми мови, але ще більш неправильно було б недооцінювати можливості останніх у формуванні та поширенні увявлення про те, на що повинна і може орієнтуватися мовна практика сучасного суспільства. Тому пильна увага лінгвістів, дослідників до проблем мовної культури має бути в першу чергу зосереджена на аналізі текстів радіо- та телемовлення, які в певному сенсі концентрують у собі всі особливості та елементи сучасної загальнонародної повсякденної мови.

Тексти засобів масової інформації все частіше служать основою для опису сучасного стану мови, адже в них швидше за все знаходять відображення і фіксуються зміни мовної / мовленнєвої дійсності, процеси, які є характерними для сучасного використання мови / мовлення.

Структура та зміст медіа мови/мовлення вивчалися в рамках найрізноманітніших шкіл та напрямів: з точки зору соціолінгвістики, прагматики, семіотики, психолінгвістики, функціональної стилістики, дискурсивного аналізу, контент-аналізу, когнітивної лінгвістики, а також в рамках таких відносно нових напрямків, як «critical linguistics» та лінгвокультурологія.

Завдяки радію, телебаченню та кіно озвучена мова доступна реципієнтам навіть у найвіддаленішому селі, вона постійно демонструє зразок мовного стандарту. У зв'язку з цим посилилася увага до німецькомовного стандарту, який, на думку німецьких фонетистів Г. Майнгольда, Б. Руес та Е.-М. Крех – неоднорідний та характеризується наявністю кількох національних варіантів: федеративно-німецького, австрійського та швейцарського (нім. Standard varietäten des Deutschen in Deutschland, Österreich und in der deutschsprachigen Schweiz) [10; 11; 12; 14; 15; 17, с.234].

Федеративно-німецький (ви)мовний стандарт є формою мовного варіанту Федеративної Республіки Німеччини (нім. Standard varietät der Bundesrepublik Deutschland), поширюється, в основному, за допомогою електронних засобів масової інформації, має високий престиж та кілька фонетичних форм-варіантів. Така варіативність мовної норми пов'язана з фоностилістичними рівнями стандартної німецької вимови, які застосовуються в різних сферах по-різному, і не завжди в повній мірі, наприклад, в публічних або приватних, суто офіційних або менш формальних ситуаціях, при репродуктивному (нім. Reproduzieren des Sprechen), підготовленому (нім. Memoriertes Sprechen) та спонтанному мовленні (нім. Freiproduzieren des Sprechen, Spontansprache).

Тексти засобів масової інформації все частіше служать основою для опису сучасного стану мови, адже в них швидше за все знаходять відображення та фіксуються зміни мовної / мовленнєвої дійсності. Саме мова засобів масової інформації, а не сценічна вимова впливає сьогодні на мовну норму. ЗМІ – найважливіше джерело для розвитку та поширення норми. І. Вєпрева підкреслює, що ЗМІ фактично контролюють мовну норму, надаючи окремим елементам особливої ваги, применшуючи цінність інших [2, с.34].

Медіатекст – це не тільки реалізація комунікативної та когнітивної функції мови, а й культурний код, ефективний механізм формування стереотипів. У новітньому німецькому орфоепічному словнику (Deutsches Aussprache Wörterbuch 2010) німецький мовний стандарт (нім. Standard aussprache) характеризується як форма мовного варіанту (нім. Standard varietät) у Федеративній Республіці Німеччині та має в географічному і соціальному сенсі великий авторитет, поширюється, в основному за допомогою електронних медіа. Така мова престижна, в першу чергу тому, що використовується в офіційних ситуаціях. Кодифікована мовна норма є обов'язковою для всієї, нехай і вузької групи професійних дикторів та модераторів, саме на неї орієнтуються слухачі. Перш за все, це стосується дикторів медіапередач надрегіонального мовлення.

Зниження точності артикуляції стосується вокалізму та консонантизму й виражається в редуції, що може призвести до елізії та поширюється на ненаголошені й прискорені склади (нім. Nichtakzentuierte und beschleunigte Silben), слова або вирази, оскільки пришвидшення усної мови пов'язане зі зниженням м'язового напруження [с.98-99].

Як уже зазначалося вище, федеративно-німецький варіант мовного стандарту – це історично обумовлений, нестабільний феномен, де поряд із повними, експліцитними формами вживаються слабкі, скорочені форми (англ. Weak forms, нім. Schwache Formen). Вживання цих форм призводить до необхідності виокремлення фоностилістичних рівнів (нім. Phonostilistische Ebenen, Formstufen), які обумовлені ситуативно. Г. Майнгольд та Б. Руес розрізняють 2 фоностилістичні рівні німецької надрегіональної вимови (нім. Präzisionsstufen überregionaler Aussprache):

1) Високий урочистий фоностилістичний рівень (нім. Gehobene phonostilistische Ebene), який можна співвіднести з «повним типом вимови» за Л. В. Щербою та Л. В. Бондарко [1; 8] і з «full style of pronunciation» за В. Г. Мултоном.

2) Фоностилістичний розмовний рівень в усній інтеракції (нім. Phonostilistische Ebene des Gesprächs).

Відзначається при цьому, що високий фоностилістичний рівень наближений до письмового зразка та представлений лише під час декламації класичної лірики, в урочистих виступах, тому дуже рідко реалізується. На протигагу йому, мовний стандарт другого рівня охоплює більш широкий спектр повсякденної усної комунікації.

У словнику німецької вимови (DAWB 2010) представлена дещо інша класифікація: фоностилістично виділено 3 типи усної мови з описом точної артикуляції під час використання:

1. Декламація і читання урочистої доповіді, дуже висока точність артикуляції (нім. Eine

sehr hohe Artikulationspräzision, angewendet vor allem beim reproduzierenden Sprechen, z.B. beim feierlichen Vortrag);

2. Читання манускриптів на радіо та читання художньої літератури, висока точність артикуляції (нім. Eine hohe bis mittlere Artikulationspräzision, angewendet vor allem beim reproduzierenden Sprechen, z.B. beim Vorlesen von Nachrichtentexten in Funk und Fernsehen);

3. Спокійна, ділова розмова або доповідь з обмеженим рівнем напруженості, знижена точність артикуляції (нім. Eineverminderte Artikulationspräzision, angewendet vor allem beim freien Sprechen, z.B. bei öffentlich geführten Gesprächen in Funk und Fernsehen) [10, с.99].

При цьому наголошується, що артикуляція звуків та звукосполучень характеризується зростанням кількості редуцій та асиміляцій в напрямку від групи 1 до групи 3. У ненаголошених складах, словах та словосполученнях кількість звукових модифікацій зростає; під час високої швидкості мовлення спостерігається також поява престо-форм (нім. Presto-Formen), що є протилежністю до ленто-форм (нім. Lento-Formen).

На наш погляд, ця класифікація підлягає більш детальному диференціюванню, при якому кожен із запропонованих фоностилістичних рівнів можна подрібнити ще на 2 ступені відповідно до ситуативних умов комунікації.

I. А. Високий ступінь високого фоностилістичного рівня (нім. Hohe Formstufe der gehobenen phonostilistischen Ebene). Є, як уже зазначалося вище, рідко реалізованою формою вимови, максимально наближеної до письмового зразка.

I. Б. Помірний ступінь високого фоностилістичного рівня (нім. Gemäßigte Formstufe hohe Formstufe der gehobenen phonostilistischen Ebene). В інформаційних та пізнавальних теле- й радіопередачах мова дикторів є, по суті, озвучуванням друкованого тексту для глядача або слухача, тому може характеризуватися набором відмінних фонетичних характеристик, властивих читанню, спрямованому на сприйняття. Диктор в даній ситуації виступає посередником між укладачами інформаційного тексту та його реципієнтами (слухачами або глядачами). Дикторська мова може розглядатися як прочитана, що відбивається в термінах «readspeech» і «vorgelesene Sprache» та носить нейтральний характер (neutrale Rede). Цілком імовірно, що федеративно-німецький варіант мовного стандарту, що пройшов кілька фаз номінації (нім. Hochlautung, Einheits (aus) sprache, Standardlautung, Standardaussprache), має бути максимально наближеним до кодифікованої норми в випусках новин та програмах теле- й радіомовлення через нейтральний характер мови дикторів – яскравий приклад мови на високому фоностилістичному рівні (нім. Gehobene phonostilistische Ebene) помірного ступе-

ня (нім. *Gemäßigte Formstufe*), адже випуски новин є підготовленим читанням.

II. А. Високий ступінь усної інтеракції (нім. *Gehobene Formstufe der Gesprächsebene*). Даний щабель може бути представлений підготовленою промовою ведучого в інтерв'ю, ток-шоу та прес-конференціях. До умов, які впливають на реалізацію висловлювання, відносяться «підготовчі» роботи, які передують висловам, тобто ступінь підготовленості мовця. Така підготовленість властива офіційним виступам, доповідям, аналітичним повідомленням, а також виступам на радіо та телебаченні [7, с.396].

Мова модераторів та інтерв'юєрів відноситься до фоновистилистичного рівня, якому властива велика кількість редуцій та асиміляції, адже вона наближена до розмовного рівня. Мова інтерв'ююваного меншою мірою підготовлена й, таким чином, може бути схильна до асиміляції і редуції. Різні стилі мовлення мають різні апріорні ймовірності, отже, тут імовірні явища артикуляторної редуції.

Диктор обирає засіб вираження, що, на його думку, є найбільш доцільним для вирішення комунікативного завдання, що стоїть перед ним. Моделювання ігрових ситуацій, перехід від нейтрального висловлювання до колоритно забарвленої мовної гри Л. Вітгенштейн визначає, як взаємодію мови й дії, в основі якої лежить маніпулювання комунікативними формами [4, с.95].

II. Б. Щабель невимушеної усної інтеракції (нім. *Formstufe des lässigen Gesprächs*), якому властива певна недбалість артикуляції. Інтерв'ю та ток-шоу лежать «нижче» фоностилистичного рівня розмови. Цей ступінь є широковживаним та стосується щоденної й надрегіональної комунікації обличчям до обличчя (нім. *Face-to-face Kommunikation*).

У сучасній науці вплив емоцій на мовну діяльність досліджується психологами і психолінгвістами. У рамках лінгвістичної науки проблема емоційної (про)мови розглядається, як правило, на одному мовному рівні.

Під час підготовленого читання немає достатньої самостійності або спонтанності, адже опорою служать ключові слова, що запам'яталися: думки-висловлювання, текстові структури та їх частини. Навіть найдосвідченіші диктори намагаються, по можливості, не читати передачі без попередньої підготовки, проте в тексті часто зустрічаються доповнення або уточнення, внесені редакторами після ознайомлення диктора з текстом. Це проявляється тоді, коли диктор ставить інтонаційну крапку, а фраза має продовження. Диктор ж змушений після голосової крапки робити «доважок». Буває й зворотна ситуація, коли диктор, думаючи, що фразу незакінчено, обирає інтонацію, що вимагає продовження, внаслідок чого його голос «зависає» в ефірі.

У випусках новин («*Journal. Nachrichten*», «*Hallo Deutschland*», «*Tagesschau*») та інформацій-

но-пізнавальних програм («*Brisant*», «*Plusminus*», «*Im Focus*», «*Euromaxx*», «*Europa aktuell*», «*Fitund gesund*») надрегіонального телебачення розглядаються питання економіки, політики, культури, спорту та погоди. Для такого розмаїття тем дикторові потрібна велика палітра інтонаційного забарвлення. Підготовлене читання найчастіше пов'язане з монологічною формою, а підготовлена усна інтеракція носить діалогічний характер – в інтерв'ю, ток-шоу та шоу («*Quadrige*», «*Volle Kanne*», «*Anne Will*») і розважальних шоу («*Wettendass ...?*», «*Sportschaulive*»), як з боку тільки одного співрозмовника, так і з обох сторін, коли всі учасники задалегідь ознайомлені з проблематикою і зразковим текстом. Ситуативно зумовлене варіювання передбачає дослідження мови в конкретних ситуаціях спілкування, така варіативність проявляється у використанні тих чи інших мовних засобів, у тому числі – у виборі з безлічі фонетичних варіантів одного, найбільш відповідного, на думку диктора.

Мовним корелятом соціальних сфер комунікації є функціональний стиль – суспільно усвідомлена та функціонально обумовлена, внутрішньо об'єднана сукупність прийомів використання, відбору та поєднання засобів мовного спілкування в сфері тої чи іншої суспільної, загальнонаціональної мови, співвідносна з іншими такими ж способами вираження, які служать для інших цілей, виконують інші функції в мовній суспільній практиці [3, с.73]. Співвіднесення стилів з основними функціями мови доцільно, проте не може бути покладено в основу класифікації, так як тій чи іншій функції мови відповідає два або кілька різних функціональних стилів, при цьому ігноруються диференційні ознаки окремих стилів [6, с.54-55].

Поняття функціонального стилю співвідноситься зі сферою комунікативної діяльності – узагальненої соціальної ситуації з усіма властивими їй ознаками. На це вказує К.А. Долінін, відзначаючи, що функціональні стилі – це не що інше, як узагальнені «мовні жанри», тобто мовні норми побудови певних класів текстів, що втілюють узагальнені соціальні ролі [5, с.60-62].

Іншими словами, для всіх членів колективу (в нашому випадку – носіїв федеративно-німецького варіанту мовного стандарту) характерні одні й ті ж закономірності, які проявляються у виборі тих чи інших мовленнєвих форм залежно від соціальної ситуації спілкування. Загальна модель ситуативної варіативності може при цьому по-різному реалізуватися в різних соціальних групах. «Середні класи» використовують менш стереотипні та / або обмежені мовні форми, ніж «нижчі класи» суспільства, обсяг використовуваних мовних ресурсів та їх стереотипність – це не постійна величина, вона варіюється завдяки низці факторів, наприклад, у залежності від соціальної ситуації. Яскравим прикладом персуазивного впливу ЗМІ, що зростає

щодня та впливає на всі класи суспільства і всі рівні (від звуку до тексту) мови/мовлення, може служити вплив федеративно-німецького телебачення на швейцарське, в якому, внаслідок певного впливу, звучна мова дикторів (більшою мірою) і модераторів (меншою мірою) наблизилась до федеративно-німецького варіанту мовного стандарту, що не може не впливати на глядачів / слухачів.

Модератор, як правило, утримується від висловлення власних думок і суджень. Якщо оглядач у діалозі з гостем у студії може відійти від заданого сценарію, то інтерв'юер і модератор проявляють індивідуальність лише в продуманій постановці питання, спрямованого на отримання інформації. Модератор може також багато чого домогтися наполегливістю і послідовністю, коли гість не бажає відповідати на запитання прямо.

Література

1. Бондарко Л. В. Фонетическое описание языка и фонологическое описание речи / Л. В. Бондарко. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1981. – 276 с.
2. Вепрева И. Т. Мода и норма в современной культурно-речевой ситуации / И. Т. Вепрева // Проблемы языковой нормы. Тезисы докладов международной конференции. Седьмые Шмелевские чтения. – М. : Ин-т русского языка им. В.В. Виноградова РАН, 2006. – С. 31–34.
3. Виноградов В. В. О языке художественной литературы / В. В. Виноградов. – М. : Гослитиздат, 1959. – 654 с.
4. Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-Philosophicus; Філософські дослідження / Людвіг Вітгенштайн // – К. : Основи, 1995. – 311 с.
5. Долинин К. А. Стилистика французского языка / К. А. Долинин. – Л., 1978. – 160 с.
6. Кожина М. Н. Стилистика русского языка. / М. Н. Кожина. – М. : Просвещение, 1983. – 223 с.
7. Фрумкина А. Л. Особенности бифонемных сочетаний гласных в теледискурсе Германии / А.Л. Фрумкина // Теоретична і дидактична філологія : Збірник наукових праць. – Випуск 15. – Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич, 2013. – С. 395–406.
8. Щерба Л.В. Субъективный и объективный методы в фонетике / Л. В. Щерба // Избранные работы по языкознанию и фонетике. – Л., 1968. – Вып. 1. – С.110–116.
9. Bernstein B. Elaborated and restricted codes / Basil Bernstein // The ethnography of communication. – Ed. By Gumperz and D. Hymes. // American Anthropologist. – V. 66. – No 6. – 1964; Elaborierter und restringierter Kode: Eine Skizze // Aspekte der Soziolinguistik. – Frankfurt am Main, 1971. – 386 S.
10. Deutsches Aussprachewörterbuch / Krech E. M., Stock E., Hirschfeld U., Anders L.C – Walter de Gruyter, Berlin, New–York, 2010. – 1176 S.
11. Großes Wörterbuch der deutschen Aussprache / Krech E. M. u. a. – Leipzig VEB Bibliographisches Institut, 1982. – 600 S
12. Krech E.M. Die Differenzierung von Standard deutsch und ihre Relevanz für die Kodifizierung / Eva – Maria Krech // Лингвистическая полифония (сборник в честь юбилея профессора Р. К. Потаповой). – М. : Языки славянских культур, 2007. – С. 404–423.
13. Labov W. The social stratification of English in New York city / W. Labov. – Washington : D.C., 1966. – 600 p.
14. Meinhold G. Norm und Lautwandel / Gerhard Meinhold // Wissenschaftliche Zeitschrift der Fr. Schiller. – Jena, 1967. – H. 5. – S. 593-608.
15. Meinhold G. Phonostilistische Ebenen in der deutschen Standardaussprache / Gerhard Meinhold // DaF, 1986. – №5. – S.288–293.
16. Moulton W. G. The sounds of English and German / W. G. Moulton. – Chicago : Univ. of Chicago Press, 1962. – 185 S.
17. Rues B. Varietäten und Variationen in der deutschen Aussprache / Beate Rues // DaF, 2005. – №4. – S. 232–237.

Словники, довідники

1. Deutsches Aussprachewörterbuch / Krech E. M., Stock E., Hirschfeld U., Anders L.C – Walter de Gruyter, Berlin, New–York, 2010. – 1176 S.
2. Duden. Aussprachewörterbuch. Bd. 6 (2. Aufl.) – Mannheim / Leipzig / Wien / Zürich : Dudenverlag, 2005. – 830 S.
3. Großes Wörterbuch der deutschen Aussprache / Krech E. M. u. a. – Leipzig VEB Bibliographisches Institut, 1982. – 600 S.
4. Krech H. Die Lehrerstimme, Stimmbefunde an künftigen Lehrern von 1946–1951 / Hans Krech // Wiss. Z. Univ. Halle, ges.–sprachw. R. – 1951/52. – H.11– S. 75–78.
5. Krech H. Einführung in die deutsche Sprechwissenschaft / Sprecherziehung (Lehrbrief) / Hans Krech. – Berlin : VEB Dtsch. Verlag d. Wissenschaften, 1960 – 127 S.

Арина ФРУМКИНА

ЗВУЧАЩИЕ ТЕКСТЫ СМИ В ФОНОСТИЛИСТИЧЕСКОЙ ВАРИАТИВНОСТИ

Аннотация. Статья посвящена проблеме изучения вариативности звучащей речи в современном федерально-немецком теледискурсе в условиях фоностилистического варьирования на материале подготовленного чтения и подготовленной речи дикторов и модераторов общественно-правового телевидения Германии (каналы ARD, ZDF, DW-tv). Приведена авторская фоностилистическая классификация уровней, разработанная на основе кодифицированной нормы, учитывающая неоднозначность правил функционирования глоттального приступа.

Ключевые слова: функциональный стиль, вариативность, дискурс, подготовленное чтение, подготовленное говорение, диктор, модератор.

Arina FRUMKINA

READING TEXTS OF THE MEDIA IN FONOSTILISTIC VARIATIVITY

Summary. The article focused on the problem of studying the variability of spoken language in the modern federal-German television discourse under the phonostilistical variety on the basis of read-aloud and prepared speech of the announcers and moderators of the public-law television of Germany (ARD, ZDF, DW-tv). In the article is also given the author's phonostilistical classification of levels based on the codified norm.

Key words: functional style, variability, discourse, read-aloud, prepared speech, announcer, moderator.

Стаття надійшла до редакції 6.09.2017 р.

Фрумкіна Арина Леонівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов №2 Національного університету «Одеська юридична академія».